

Stockholm 2021-07-01

Yttrande över remiss av Boverkets promemoria Önskemål om utökat bemyndigande att meddela föreskrifter för friytor för lek och utevistelse vid skolor, förskolor, fritidshem och annan jämförlig verksamhet

Sveriges Arkitekter är fack- och branschorganisationen för alla Sveriges arkitekter, inredningsarkitekter, landskapsarkitekter och planeringsarkitekter. Förbundet har över 13.600 medlemmar och ansluter cirka 88 procent av alla yrkesverksamma arkitekter i Sverige.

Sveriges Arkitekter yttrar sig härmed över Boverkets promemoria Önskemål om utökat bemyndigande att meddela föreskrifter för friytor för lek och utevistelse vid skolor, förskolor, fritidshem och annan jämförlig verksamhet, nedan "promemorian".

Bakgrund

Boverket genomförde för en tid sedan tillsammans med SCB en nationell kartläggning som visade att grundskolelevernas friyta i genomsnitt minskat med 3,7 kvadratmeter per elev – från 48,5 till 44,8 kvadratmeter mellan 2014 och 2017. Undersökningen visade bland annat också att elever i Storumans kommun – där friytan var 148 kvadratmeter per elev – hade tillgång till en tio gånger större yta än elever i Stockholm, där den endast var 15 kvadratmeter per elev. Orsaken till minskningen konstaterades bero på ett ökat antal elever, förtätning på skolgårdar och att nya skolor byggs med allt mindre friyta.

Boverket konstaterar i promemorian att tillämpning av 8 kap. 9 § andra stycket PBL i dagsläget är bristfällig på många håll när det gäller friytor för skolor och förskolor och föreslår därför en ändring i 10 kap. 9 § plan- och byggförordningen (2011:338), PBF. Förslaget avser ett utökat bemyndigande för Boverket att meddela föreskrifter om friyta för lek och utevistelse vid fritidshem, skolor, förskolor och annan jämförlig verksamhet enligt 8 kap. 9 § andra stycket samt 10 och 11 §§ plan- och bygglagen (2010:900), PBL.

Den föreslagna ändringen syftar till att göra det möjligt att ställa bindande krav på kvaliteter och placering av friytor för lek och utevistelse vid fritidshem, skolor, förskolor och annan jämförlig verksamhet. Boverket anger dock att verket inte har för avsikt att genom föreskrifter ställa krav på friytornas storlek.

Förbundets ställningstagande

Sveriges Arkitekter tillstyrker förslaget om utökat bemyndigande för Boverket att meddela föreskrifter för friytor för lek och utevistelse vid skolor, förskolor, fritidshem och annan jämförlig verksamhet. Däremot delar vi inte Boverkets bedömning att föreskrifterna ska vara kvalitativa, men inte kvantitativa. Vi menar att det måste ställas krav på friytornas storlek i reglerna för att åstadkomma en nödvändig förändring.

Nödvändigt med skärpta tydligare föreskrifter

Sveriges Arkitekter har med oro följt den negativa utvecklingen med krympande skolgårdar och friytor för barn, ett problem som Boverkets och SCB:s kartläggning tydliggjorde och siffrerade. Utvecklingen med krympande friytor för barn är oacceptabel ur barnhälsoperspektiv samt urlakar barns rättigheter och lika möjligheter.

Studier visar på vikten av goda livsmiljöer, rörelse och utomhusvistelse för barns hälsa och i förlängningen även för deras studieresultat. Det gäller inte minst också särskilt i socioekonomiskt svaga områden med höga ohälsotal och dåliga studieresultat. Barns alltmer begränsad rörelsefrihet har dessutom ökat skolgårdarnas betydelse för deras utevistelse.

Dagens regler är bristfälliga då de inte garanterar någon lägstanivå, inte ger tillräcklig effekt utan i stället skapar ett för stort handlingsutrymme för kompromissande med friytor vid avvägningar mot andra intressen. Varken dagens allmänt hållna krav i PBL, vägledningen, de allmänna råden eller förarbeten ger någon ledning för hur bedömningen ska göras, hur stor yta som är tillräcklig eller hur den kan utformas för att vara lämplig för lek och utevistelse och svara mot barns behov av en god utemiljö.

Det är därför nödvändigt med skärpta regler och förslaget i promemorian är ett välkommet första steg för att vända utvecklingen.

Nödvändigt att reglera friytornas storlek

Boverket anger i promemorian att de inte avser föreslå storlek på friyta i föreskrifter, men vi menar att ett minimikrav på friytornas storlek bör anges i reglerna. Vi ser stora problem med att endast uttrycka kvalitativa värden när det de facto är minskande ytor som är det stora problemet. Det är

svårförståeligt varför ett konstaterande av att skolgårdars minskade ytor är ett problem leder till ett förslag att ytan *inte* bör regleras. Storleken spelar roll då även icke mätbara kvaliteter kräver sin yta för att inte slitas för hårt när allt fler ska nyttja den för allt fler ändamål. Sverige Arkitekter konstaterar att författningsförslaget faktiskt möjliggör för Boverket att ställa sådana krav.

Idag ser vi en mängd olika kompensatoriska åtgärder för redan identifierade bristfälliga friytor. En relativt vanlig situation är att det startas nya skolor som helt saknar skolgårdar i tidigare industriområden eller så startas nya skolor med kraftigt underdimensionerade skolgårdar där närliggande parker och grönområden får utgöra skolgård – men där grönområdena sedan visar sig inte tåla slitaget. Tillgång till en närliggande park är i praktiken inte heller en fullvärdig lösning eftersom den praktiska vardagen i skolan i form av bland annat personalbrist, pressad schemaläggning och parkernas avsaknad av toaletter ofta sätter käppar i hjulet för sådana förflyttningar av stora barngrupper. En utsläppsgård eller ett taklandskap som får funktionen av friyta är inte heller en acceptabel ersättning för friytorna på marken.

I avvägningen mellan behovet av friyta och intresset av att exploatera mark för exempelvis bostäder får det senare intresset ofta företräde. Kortsiktiga ekonomiska och sociala intressen trumfar ofta sociala värden samt vinster ur ett mer långsiktigt kommunal- och samhällsekonomiskt perspektiv. Vi menar dock att det med ett långsiktigt ekonomiskt och socialt perspektiv är möjligt att motivera ett ytkrav på friyta för lek och utevistelse vid skolor, förskolor, fritidshem och annan jämförlig verksamhet.

Det är inte bara Barnkonventionen, och i synnerhet dess artikel 31, som förpliktar då den numera gäller som svensk lag – friytor är dessutom en typisk omistlig kvalitet som den ambitiösa nationella politiken för gestaltad livsmiljö måste säkra för våra barn och kommande generationer.

Tobias Olsson
Förbundsdirektör

Margareta Wilhelmsson
Samhällspolitisk chef